

УДК 930:316.75(497.6)"199/..."(049.2)
323.1:316.75(=1:497.6)"199/..."(049.2)
930:001.98(497.6)"199/..."(049.2)
DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2021.2.vas.231-255>
Научна критика и полемика
Примљена: 5. 2. 2021.
Прихваћена: 29. 6. 2021.

Драгиша Д. ВАСИЋ
Филозофски факултет, Универзитет у Бањој Луци
dragisa.vasic@ff.unibl.org

Како је и зашто пала „декларисана одбрана историје“ Дубравке Стојановић и Хусније Камберовића?

АПСТРАКТ: Чланак Драгише Д. Васића о драстичним примјерима политизације и митологизације бошњачког историјског наратива и полемике Дубравке Стојановић и Хусније Камберовића објављени су у часопису *Токови историје* у бројевима 2/2020. и 3/2020. У овом раду поменуте полемике анализирани су у свјетлу декларације „Одбранимо историју“, коју је 2020. године објавила група историчара са постјугословенског простора, међу којима су и Стојановићева и Камберовић. Утврђени су њихов памфлетски карактер и бројне злоупотребе историје, као и идеолошка и политичка позадина.

Кључне ријечи: историјски наратив, историографија, историјски ревизионизам, полемика, памфлет

У *Токовима историје* број 3/2020. објављене су полемике Дубравке Стојановић („Скинути капе и ћутати. Поводом текста „Историја и национални идентитет у сарајевској магли: Примјери политизације и митологизације бошњачког историјског наратива“ Драгише Васића“) и Хусније Камберовића („Сарајевска магла и теслићко-бањалучка „ведрина“: ненаучни ставови у тексту Драгише Д. Васића о „бошњачком историјском наративу““). Полемичари тврде да мој чланак (у њиховој интерпретацији „текст“), објављен у броју 2/2020. овог часописа, није никакав, а поготово не научни допринос теми коју обрађује. Камберовић само у апстракту и уводна четири пасуса полемике ту тврдњу понавља 13 пута! Рефрен је дванаести и тринаести пут

извео вишим тоном: „Када би макар малим дијелом додавао нешто ново (...) Али, не! Васић само понавља од раније познате ствари, па је његов чланак, заправо, само добар примјер политизације и митологизације историје као науке“.¹ Ако има истине у Камберовићевој тврдњи, због чега њено упорно понављање, због чега по 17 страница полемика које су написали Стојановићева и он?

У другом дијелу посљедње цитиране реченице налази се друга основна теза полемичара, заправо замјена теза: мој рад о примјерима политизације и митологизације бошњачког историјског наратива прогласили су политизацијом историје.

Из полемика исијавају негативне емоције, нарочито поводом садржаја посљедњег одјелка критикованог чланка („Фестивал историје/повијести и политике“). У њему сам указао на политичке и идеолошке мотиве селекције учесника *History Festa* 2019. године и његових манифестација у Бањалуци. Стога је важно подробније размотрити те димензије фестивала.

Ревизионисти против ревизионизма

Прије свега, потребно је укратко представити историју Бањалуке као града у којем су политизоване фестивалске радње. Брз и дојмљив увид у историју једне друштвене средине представљају „мјеста сјећања“² као што су монументалне грађевине, споменици, назии-

1 Камберовић у апстрактну полемику пише: „да Васић не доноси ништа ново, да понавља старе и познате тезе“. У првом пасусу основног текста истиче да „Драгиша Д. Васић не нуди ништа ново“, те „он у овом чланку није понудио апсолутно ништа ново“. Камберовић се у другом пасусу понадао „да ће Васић понудити нешто ново“, па му „се чинило да он може понудити неке нове перспективе“, али се разочарао јер му „он не нуди никакве нове научне аргументе и не отвара никакве нове перспективе“. За сваки случај, у посљедњој реченици тог пасуса полемичар је утврдио да Васић „не доноси никакве научне аргументе“. Следи пасус од једне реченице у којој се Камберовић жали на карактер предмета своје полемике због којег је имао проблем „нешто колико-толико сувишно казати“. У четвртм пасусу враћа се мантри тврдњом да се аутор чланка који критикује „понаша као да открива топлу воду, а у ствари понавља ствари“ (Husnija Kamberović, „Sarajevska magla i teslićko-banjalučka ‚vedrina‘: nepaučni stavovi u tekstu Dragiše D. Vasića o ‚bošnjačkom istorijskom narativu‘“, *Токлови историје* 3/2020, 227–229.) Међу основним принципима академског писања је: „Не понављати оно што је већ на неки начин речено“. Midhat Šamić, *Kako nastaje naučno djelo. Uvođenje u metodologiju i tehniku naučnoistraživačkog rada – opšti principi*, (Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, 1968), 17–18.

2 Појам *lieu de mémoire* („мјеста сјећања“) смислио је француски историчар Пјер Нора, којег називају и „теоретичарем историјског памћења“. Pierre Nora,

ви паркова, улица и тргова. У самом средишту Бањалуке, између репрезентативних здања (Палата Републике, Бански двор и Градска управа) изграђених у вријеме Врбаске бановине, налази се Саборни храм Христа Спаситеља. Ријеч је о обновљеној православној богомољи, коју су у Априлском рату 1941. погодили бомбардери Трећег рајха, а потом порушила управа Независне Државе Хрватске (НДХ). Комунистичка власт после ослобођења 1945. ту је подигла споменик погинулим партизанима. Након урушавања комунистичког поретка, Споменик палим борцима измјештен је на сусједну локацију. У Придворном храму Свете Тројице је кивот Светог Платона, епископа бањалучког, кога су усташе 1941. године мучиле, убиле и бациле у ријеку Врбању. Колоне Бањалучана, Крајишника, осталих Босанаца, Херцеговаца и других у већини зато што су били Срби, Јевреји и Роми спроведени су у концентрациони логор Јасеновац. Стога је трг испред зграде Народне скупштине Републике Српске назван по јасеновачким жртвама и на њему је споменик *Топола ужаса*. На јеврејску заједницу у Бањалуци, готово затрпу у НДХ, подсећа Јеврејска улица. У бањалучким насељима Дракулић, Мотике, Шарговац и у руднику Раковац усташе су 7. фебруара 1942. хладним оружјем убиле око 2.300 Срба, међу којима 551 дијете. Издваја се трагиком, и у времену највећег ратног страдања у историји, судбина дјецe са ширег подручја крајишке планине Козаре коју су, међу 68.000 Срба, одвеле почетком љета 1942. оружане снаге НДХ и Трећег рајха. На Козару, устанак и антифашистичку борбу покренуту као одговор на геноцидну политику НДХ подсећа назив највећег бањалучког парка *Младен Стојановић*. Споменик палим Крајишницима у тој борби подигнут је на врху Бањ брда, које наткриљује бањалучку котлину. У средишту Бањалуке је и парк *Петар Кочић* са спомеником књижевнику и борцу за ослобођење од аустроугарске колонијалне управе. Та управа је 1916. године на Бањалучком велеиздајничком процесу осудила на смрт 16 припадника српског националног покрета. За њихово помиловање залагао се шпански краљ Алфонсо XIII, по којем носи име једна од централних бањалучких улица. У средишту Бањалуке је и катедрала Светог Бонавентуре, а самостан траписта Марија Звијезда незаобилазан је у свакој причи о почецима модерног развоја града на Врбасу. Тврђава Кастел подсећа на вишевијековну турску владавину. Џа-

„Između sjećanja i povijesti“, *Diskrepancija*, sv. 8, br. 12. 2007, 135–137, 143–144, 162–163; Marija Todorova, *Dizanje prošlosti u vazduh. Ogledi o Balkanu i Istočnoj Evropi*, (Beograd: Biblioteka XX vek, 2010), 141–149.

мију Ферхадију је у XVI вијеку у сједишту Босанског ејалета подигао његов први намјесник Ферхат-паша Соколовић. Срушена је у грађанском рату 1992–1995. и обновљена након њега. Успомену на 12 беба које су умрле на почетку тог рата због спријечености да се у услови-ма блокаде допреми кисеоник у бањалучку болницу чува скулптура *Живот*.³ У току су припреме за изградњу споменика у част 21.438 бораца погинулих у одбрани Републике Српске.⁴

О историји Бањалуке и Српске писао је поткрај 2018. године историчар и политичар Миливој Бешлин у тексту „Софијин избор: дијете и(ли) ентитет“, а поводом тада актуелних друштвено-политичких збивања. Српску је представио као „парадржавни ентитет настао на геноциду и најстрашнијим злочинима у Европи после слома фашизма 1945“ и као „звер“ која је „увек гладна крви“ јер је „настала на десетинама хиљада невиних жртава и док постоји тражиће нове“. „Нема примера у данашњој Европи“, пише Бешлин, „да једна територија опстаје као ендемски синкретизам изолационизма Енвер Хоџине Албаније, етничке ‚чистоте‘ Трећег Рајха, идеолошког (националистичког) једноумља Северне Кореје и терористичке управе по угледу на одметнути ратно-сепаратистички Доњецк (...). Ратна судбина БиХ упоредива је по лицемерју и срамоти западних либералних демократија, само са оспоравањем права на опстанак републиканској Шпа-

3 Видјети: Dušan Lukač, *Banja Luka i okolica u ratu i revoluciji, 1941–1945*, (Banja Luka: SUBNOR, 1968); *Banja Luka u novijoj istoriji (1878–1945): zbornik radova sa naučnog skupa održanog u Banjoj Luci od 18–20. novembra 1976. godine*, ur. Nikola Babić, (Sarajevo: Institut za istoriju, 1978); Ђорђе Микић, *Бања Лука на Крајини хвала*, (Бања Лука: Институт за историју, 1995); Перко Војиновић, *Врбаска бановина у политичком систему Краљевине Југославије*, (Бања Лука: Филозофски факултет, 1997); Зоран Пејашиновић, *Бан Милосављевић. Прича о човјеку који је Бањој Луци обистинио име*, (Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2004); Платон Јовић, *Свети свештеномученик Платон, епископ бањалучки*, (Бањалука: Светосавска омладинска заједница Епархије бањалучке, 2016); Боривоје Милошевић, *Бањалука у борби за ослобођење и уједињење. Поводом једног вијека од завршетка Првог свјетског рата*, (Бањалука: Архив Републике Српске, Удружење архивских радника Републике Српске, 2018); Никола Борковић, *Шта су скривиле? Страдање беба у клиничко-болничком центру Бања Лука у мају и јуну 1992*, (Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2019); Goran Latinović, Nikola Ožegović, „St. Bartholomew’s Night“ of Banja Luka. The Ustasha Crime against the Serbs in the Banja Luka Area on 7 February 1942“, *Balkanica* LI, 2020, 207–234.

4 Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, *Жртве Одбрамбено-отаџбинског рата*, (Бања Лука, 2019).

нији (1936–1939). И тада је западни либерализам својом ‚неутралношћу‘ био фактичка потпора фашизму и допринео да се Шпанија изручи Франковим фалангама.“ Без било каквих образложења и поређења са другим срединама у југословенским ратовима 90-их година, Бешлин за Бањалуку пише: „Од изразито мултиетничког града, трансформисао се у једнонационални, уз примену најзверскијих метода убистава, мучења и протеривања безмало свих несрба.“ Главна порука Бешлиновог текста је: „Да би деца живела, ентитет(и) мора(ју) умрети.“⁵

Бешлин је изнио свој идеолошки и политички став. На идеологију одговарају идеолози, а на политику одговарају политичари. Међутим, за тему политизације и идеологизације историје, а у моме чланку је о томе ријеч, релевантна је злоупотреба историје у Бешлиновом тексту. У декларацији „Одбранимо историју“, коју је јуна 2020. објавила група историчара са постјугословенског простора, пише: „Историјски ревизионизам је злоупотреба прошлости. Он подразумева прилагођавање прошлости савременим политичким потребама, издвајање и наглашавање непостојећих података, селекцију историјских извора, избацивање свега што не одговара владајућим политичким идејама и програмима“.⁶ Бешлин је у објављеном тексту очигледно прилагодио прошлост потребама своје идеологије и политике, издвојио је и нагласио непостојеће податке, те из сложене историје Другог свјетског рата и југословенских ратова 90-их година избацио све што не одговара његовој политичкој идеји и програму. На тај начин историја се може злоупотријебити за „доказивање“ било чега и стигматизацију било кога. У поменутој декларацији њени творци су масним словима истак-

5 Milivoj Bešlin, „Sofijin izbor: dijete ili entitet“, 30. 12. 2018, datum pristupa 6. 6. 2019, https://avangarda.ba/post/type-1/712/Sofijin_izbor:_dijete_ili_entitet. - На Бешлинов текст реаговао је: Слободан Антонић, „Српски аутоколонијални шовинисти су опсједнути демонском мржњом према Српској“, 17. 1. 2019, датум приступа 25. 4. 2019, <http://sveosrpskoj.com/komentari/antonic-srpski-kolonijalni-autosovinsti-su-opsednuti-demonskom-mrznjom-prema-srpskoj/>

6 „Одбранимо историју – декларација“, datum pristupa 3. 9. 2020, https://drive.google.com/drive/folders/1-DQ8edN-TS3W5_hhJTWYSkhrP515F_Xh. - Није јасно зашто се у декларацији наглашавају само владајуће политичке идеје и програми. Они јесу најутицајнији, али и опозиционе идеје и програми служе се историјским ревизионизмом. Видјети и дефиницију историјског ревизионизма у: Mirjana Kasarović, „Povijest, povijesni revizionizam i politika povijesti“, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3, 2019, 949.

ли да ће „устати у одбрану историјске науке и учинити све да би се зауставиле њене злоупотребе“. Ствараоци, потписници и промотери декларације „Одбранимо историју“ су, између осталих, Миливој Бешлин, Дубравка Стојановић и Хуснија Камберовић!

За Камберовића је „политичка дисквалификација“, „чиста политизација“ и „бацање дрвља и камења“ на Бешлина моје указивање у чланку на садржај наведеног текста. „То нема никакве везе нити са науком нити са *History Festom*“, пише он, иако је у мјесецима након објаве ревизионистичког текста мржње његовог аутора ангажовао за модератора округлог стола о историјском ревизионизму у Бањалуци.⁷ По њему су Бешлин, Стојановићева и други „хисторичари из Републике Србије“ (поименице наводи Латинку Перовић, Николу Самарџића и Радину Вучетић) позивани на фестивал, не због идеолошке и политичке подобности, већ зато што су им „отворена врата свих свјетских универзитета“, а „Латинка Перовић, Дубравка Стојановић и други“ су „у врху свјетске историографије“.⁸

Организатор „Удружење за модерну историју / Удруга за модерну повијест, Сарајево“, чији је предсједник Хуснија Камберовић, уочи трећег *History Festa* објавио је програм у којем је назив Народног позоришта Републике Српске скраћен за посљедње двије ријечи, а из назива позоришне сцене гдје је требало да буду одржане фестивалске манифестације уклоњен је Петар Кочић.⁹ Трагикомичан је Камберовићев покушај објашњења: „Друго је питање назива Народног позоришта у Бањој Луци. Тачно је да је у програму то наведено само као ‚Народно позориште‘. Али не због тога што то некоме смета! (...) Дакле, није ријеч да се мени или некоме другом не допада назив Народног позоришта. (...) Осим тога, у Бањој Луци смо планирали два догађаја један за другим. А у Сарајеву смо имали неколико паралелних догађаја, па је било сасвим нормално навести тачне називе сала

7 Kamberović, „Sarajevska magla i tesličko-banjalučka ‚vedrina““, 235. - Округли стоје носио назив „Хисториографија – предводница и/или сљедбеница: Политичка збивања у Југославији 1989. и хисторијски ревизионизам“.

8 Kamberović, „Sarajevska magla i tesličko-banjalučka ‚vedrina““, 238.

9 Уштеда простора на страницама програма није диктирала било какво скраћивање званичних назива. „History Fest 2019 – program“, 20. 5. 2019, datum pristupa 26. 5. 2019, https://issuu.com/umhis/docs/program_hfs_2019_bez_preputa_2; „History Fest Sarajevo“, 24. 5. 2019, datum pristupa 16. 1. 2021, <http://historiografija.hr/?p=15017>

у Бошњачком институту“.¹⁰ И баш да скрати Народно позориште за Републику Српску, а Сцену баш за Петра Кочића!¹¹

Учесник истог округлог стола Дубравка Стојановић дијели са Бешлином идеолошки и политички циљ „ентитет(и) мора(ју) умрети“, па у полемици Народно позориште Републике Српске назива „бања-лучко Народно позориште“.¹² Такође, хвали „изванредан рад Срђана Шушњице“,¹³ чија је теза „крвави културни и политички експеримент звани РС који се мора срушити“ мирном „интеграцијом у БиХ“ или насиљем.¹⁴ Она не види ништа лоше у Бешлиновом поређењу Српске са Трећим рајхом и њеном карактерисању геноцидном, фашистичком и терористичком. За њу је проблематично што сам у чланку навео да је Бешлин о тадашњем председавајућем Предсједништва БиХ Милораду Додичу писао као о „фиреру“. Не због призивања Хитлера, већ због помињања Додика. Стојановићева је као коаутор декларације „Одбранимо историју“ затражила од политичара „да воде одговорне политике историје, да престану са злоупотребљавањем прошлости“, а од историчара „да се чврсто држе највиших стандарда у утврђивању чињеница“. Ипак, школски примјер историјског ревизионизма у позиву на рушење Српске и моје указивање на то представила је, и то у научном часопису, на сљедећи начин: „Извињавам се јавно др Миливоју Бешлину који је у овом политичком памфлету најбруталније нападнут и то искључиво кроз обрачун Драгише Васића с Бешлиновим јавним наступима и политичким уверењима, јер

10 Камберовић претходно помиње званичан назив Народно позориште Републике Српске. Kamberović, „Sarajevska magla i teslićko-banjalučka ‚vedrina‘“, 235, 237.

11 Однос националне идеологије и политике Бошњака према Српској и употреба историје у том односу јасно су видљиви у програмским декларацијама и предизборним платформама Странке демократске акције, деценијама водеће политичке снаге тог народа. Сличан однос према Српској и сличну политику историје заговарају и остале политичке снаге које имају централе у Сарајеву. *Stabilnost. Razvoj. Integracije. Izborna platforma za opće izbore u Bosni i Hercegovini 2018. godine*, SDA, Sarajevo, juli 2018; *Programska deklaracija Sedmog kongresa SDA*, Sarajevo, 14. 9. 2019.

12 Дубравка Стојановић, „Скинути капе и ћутати. Поводом текста ‚Историја и национални идентитет у сарајевској магли: Примјери политизације и митологизације бошњачког историјског наратива‘ Драгише Васића“, *Токови историје* 3/2020, 220.

13 Исто, 215–216.

14 Srđan Šušnica, *Pop-mitološko označavanje „naših“ ulic. Studija primera Banje Luke, Bosna in Hercegovina*, (magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Ljubljana, 2015), 89, 112, datum pristupa 16. 1. 2021, http://dk.fdv.unilj.si/magistrska_dela_2/pdfs/mb22_susnica-srdan.pdf

вишепартијски систем, плуралност и слобода мисли очигледно нису вредности које Васић прихвата.¹⁵ Промаја настала Камберовићевим отварањем „врата свих свјетских универзитета“ одувала је обзире, не само научне и академске.

Гњев и пристрасност

Још у ђачким клупама помиње се мисао староримског повјесника Тацита *sine ira et studio* („без гњева и пристрасности“) као основно начело кога се историчари придржавају у свом раду. Да су те лекције учили Стојановићева и Камберовић, свједочи поменута декларација „Одбранимо историју“ из 2020. године, у којој су написали да историја, поред осталог, не смије бити емоција. Али, да је пут од школског знања и декларација до њихове примјене у пракси завојит и клизав, доказали су у критикама мог чланка.

Читалац слабије упућен у тему може из првог дијела рада Стојановићеве стећи утисак да заиста чита научну критику. Ауторка пише његованим стилем о наизглед добрим и slabим странама мога чланка и предлаже њихово унапређење. Међутим, мало дубља анализа садржаја текста открива низ нетачности, површности, неоснованих закључака, злоупотреба историјске методологије, пристрасности. Најјучљивије су повишене емоције, иако је полемичарка претходно устрвдила да води рачуна о „дигнитету часописа“ и да остаје „у домену методолошке анализе“.¹⁶ По Дубравки Стојановић, у завршном дијелу чланка „демонстрирана је логика параноидне самоизолације“; „уз то, удворичко подилажење властима“; тај дио рада „спада у најсрамније странице *Токова историје*“; аутор денунцира колеге; он је неспособан да „из расположиве грађе извуче закључак“; политички је слијеп, простак, лажов, јадан, љут и злбан.¹⁷ Очигледно, циљ Стојановићеве је наношење љаге аутору чланка. Таква расправа назива се памфлет.

Да је и Камберовић написао памфлет, који нарочито карактерише етикетирање, очито је већ у апстракту. Ту пише да је „Васићев чланак политикантски, без научних квалитета“; да му је циљ „сијање мржње“; да аутор „преноси ставове политичких елита“; да је „Васићев

15 Стојановић, „Скинути капе и ћутати“, 219, 220.

16 Исто, 219.

17 Исто, 218–220.

приступ историографији селективан, националистички обојен, садржи политичка етикетирања и у складу са тим посве је ненаучан¹⁸.

Поред гњева, Стојановићева и Камберовић су испољили и пристрасност. На примјер, док ја у одјељку чланка „Брани ли Валтер Сарајево?“ разматрам однос према антифашизму и фашизму у бошњачком историјском наративу на примјеру именовања улица и школа по колаборационистима НДХ и Трећег рајха, те обиљежавања једног празника, Стојановићева је у критици тог одјељка одлутала од поменутог односа у питање промјена имена свих сарајевских улица, замјерајући ми што није „направљена укупна, квантитативна и квалитативна анализа те појаве да бисмо знали колико је улица променило име, који су мотиви, колико је та појава раширена“¹⁹. Такође, она сматра да је било неопходно упоредити преименовање улица у Сарајеву са истом појавом у другим градовима. Таква анализа, која нема везе са концептом чланка, испунила би књигу. Стојановићева замјера што није наведена литература, истичући: „Било би бар неопходно да је Васић у свом раду користио изванредан рад Срђана Шушњице у коме је изведена анализа промена назива улица у Бања Луци.“²⁰ Колика је њена пристрасност, види се из чињенице да Шушница (не Шушњица како га погрешно назива) у магистарском раду на око 140 страница ни у једној реченици не врши поређење преименовања улица и сличних појава између Бањалуке и других градова захваћених ратовима за југословенско наслеђе. Али, по Стојановићевој, тај магистарски рад је „изванредан“, а истовремено мој чланак због одсуства компарације даје „сасвим једнострану и искривљену слику“²¹.

Како је могућа тако очигледна пристрасност редовне професорице Универзитета у Београду? Зашто је, иако коаутор, погазила девети принцип декларације „Одбранимо историју“ у којем пише да „не може да буде подобних и неподобних историчара“? Одговори на ова питања су у Шушничиним магистарским раду. Ту се, поред осталог, помиње „етнофашизам у РС“, „етнофашистички дејтонски

18 Kamberović, „Sarajevska magla i teslićko-banjalučka, vedrina“, 227.

19 Стојановић, „Скинути капе и ћутати“, 215. - Камберовић, такође, умјесто односа према фашизму и антифашизму пише уопштено о преименовању улица. Тврди, без образложења, да је „кључно питање улоге историчара у том процесу“. Kamberović, „Sarajevska magla i teslićko-banjalučka, vedrina“, 231.

20 Стојановић, „Скинути капе и ћутати“, 215–216.

21 Стојановићева није у напоменама и у библиографији полемике навела да је Шушничин рад магистарски. Превела је његов наслов на српски језик иако је написан на енглеском и дијелом на словеначком језику.

систем“, „етнократија“ у Српској пореди са Хитлеровим нацизмом, Српска види као резултат „етно-колонијалне политике Београда“, њен идентитет се дефинише као „површно састављена, лако ломљива и конфузна сума лажи“ и сл. Шушница је написао опширан историјски увод у своју тему у којем негира постојање Срба у БиХ прије краја XIX и XX вијека на основу књиге Ћире Трухелке *Студије о подријетлу* штампане у Загребу 1941. године. Трухелка поглавље „О подријетлу житељства грчкоисточне вјероисповијести у Босни и Херцеговини“ завршава закључком да то становништво нема право да „својата земљу чији су гости“, за разлику од „старосједилаца католичке и исламске вјероисповијести“. ²² Одатле је био само један корак до Јасеновца, Јадовна, Козаре, Гаравица, Шушњара, Дракулића, Старог Брода, Пребиловаца... Шушница, надахнут Трухелком, пише да је србизација „Словенизираних Влаха“, које види као претке већине Срба у БиХ, појачана у монархистичкој Југославији и у вријеме НДХ. Помиње злочине над „Јеврејима, православцима и Ромима“ у НДХ, али не као геноцид. ²³ Спис оваквог садржаја може прогласити изванредним само историчар/ка у стању потпуне идеолошке и политичке заслијепљености.

Камберовићева пристрасност и напуштање научног критеријума нарочито долазе до изражаја у односу према Мустафи Имамовићу и Мухамеду Хаџијахићу. Првоименовани, по Камберовићу „научник непоновљивог смисла за синтезу“, ²⁴ писао је у *Хисторији Бошњака*, најчитанијој књизи бошњачке историографије, између осталог, да: у вријеме сеобе Словена се „изгледа, неко славенско племе Босна населило у средњој Босни и дијелу Далмације“; Босански пашалук је „непосредни државно-правни, односно територијално-политички продужетак Босанског краљевства“; „православно и католичко становништво у Босни било је у већини досељено у XVIII и XIX стољећу“; „уједињењем, тј. стварањем југословенске државе, Краљевине СХС,

22 Ćiro Truhelka, *Studije o podrijetlu. Etnološka razmatranja iz Bosne i Hercegovine*, (Zagreb: Matica hrvatska, 1941), 29-43.

23 Šušnica, *Pop-mitološko označavanje „naših“ ulic*, 11, 38, 76, 78, 79, 83, 89, 108, 117. - Ментор овог рада на Факултету друштвених наука Универзитета у Љубљани био је проф. др Митја Великоња.

На магистарски рад Шушнице позива се и Камберовић. Kamberović, „Sarajevska magla i tesličko-banjalučka „vedrina““, 231.

24 „Profesor Mustafa Imamović – naučnik neponovljivog smisla za sintezu“, 22. 2. 2019, datum pristupa 30. 12. 2019, <https://husnijakamberovic788461939.wordpress.com/2019/01/23/mustafa-imamovic-naucnik-neponovljivog-smisla-za-sinteze/> (3. 1. 2020)

настављена је и заоштрена геноцидна политика према Бошњацима као муслиманима“; „масовни прогони“ у НДХ изазвали су 1941. „отпор српског становништва у Босни и Херцеговини, који се испољавао у геноцидним облицима“; „путем „Ханџар-дивизије“ велики дио бошњачке, градске, а посебно сеоске младежи је избјегао регрутацију у усташке постројбе“; комунистички режим се „у свакодневној пракси често сводио на примитивни српски-црногорски хегемонизам и агресију“; деведесетих година XX вијека „у Срба и Хрвата је дошло до нагле фашизације, што је био увод у нову бошњачку трагедију“; над „Бошњацима као муслиманима (...) скоро непрекидни геноцид“ врши се „већ готово три стољећа од стране њихових хришћанских и кршћанских сусједа и разних балканских и других држава“; у рату у БиХ 1992–1995. године извршен је „десети велики геноцид који (...) по суровости и монструозности надилази све што су Бошњаци као народ до сада доживјели и преживјели“.²⁵

Мустафа Имамовић је властито митологизовање историје правдао овако: „Ако је моја књига заиста створила мит о Бошњацима онда држим да ми је то велики комплимент. (...) Те традиционалне историје у српској и хрватској историографији могу се оспоравати аргументима, али за аргументе нико не мари. На један такав мит можда је требало одговорити једном оваквом књигом.“²⁶ Таква интерпретација историје подсећа на ону телала Хамзе, књижевног лика из *Травничке хронике*. „Једном приликом, пре неколико година, кад је Сулејман-паша Скопљак ишао са војском на Црну Гору и попалио Дробњак“, приповиједа Иво Андрић, „Хамзи је било наређено да објави велику турску побједу и да виче да је сто осамдесет црногорских глава одсечено. Неко од оних који се увек сакупљају око телала упита гласно: „А колико је наших погинуло?“ „Е, то ће викати онај телал на Цетињу“, одговорио је мирно Хамза и продужио да виче што му је наређено.“²⁷ Камберовић се понаша попут фанатичног слушаоца из масе који је пречуо телалов одговор, па Имамовићеву *Историју Бошњака* у својој књизи *Историографија у Босни и Херцеговини у служби политике*, као и у овдје разматраној полемици, не сврстава у ваннаучну историографију. Штавише, у приказу друге Имамовиће-

25 Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, (Sarajevo: Bošnjačaka zajednica kulture Preporod, 1997), 9, 11, 25, 377, 489, 534, 541, 549, 571, 573.

26 Mustafa Imamović, „Šta hoće SDA: ummu muslimana ili modernu državu?!“, *Dani*, br. 195, Sarajevo, 2. 3. 2001.

27 Ivo Andrić, *Travnička hronika*, u: Andrić, *Romani*, (Beograd: Laguna, 2015), 56.

ве књиге он жали што су аутору „још увијек затворена врата Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине“.²⁸ Исти Хуснија Камберовић је коаутор декларације „Одбранимо историју“ у којој пише да „историја није мит, догма, религија, идеологија, емоција“ и да се историја „не може оградити етничким границама“. У полемици Камберовић понавља да је Имамовић, не квалификујући га овај пут у научнике, имао „јако изражен смисао за синтезу. Прије њега такав дар је у историографији у Босни и Херцеговини можда имао једино Мухамед Хаџијахић“.²⁹

Мухамеда Хаџијахића поменуо сам у чланку као личност по којој је, без обзира на искомпромитованост служењем НДХ, названа улица у постјугословенском Сарајеву. Он је у младости историју користио као средство кроатизације муслимана. У познијој животној доби, био је ангажован на доказивању историјске димензије идентитета новопроглашене нације Муслимани. Радио је на пројекту „Став Муслимана Босне и Херцеговине у погледу националног одређења“, реализованом на Факултету политичких наука у Сарајеву под руководством правника Хамдије Темерлића и под покровитељством моћног комунистичког функционера Хамдије Поздерца.³⁰ Увелико из рада на овом пројекту настала је Хаџијахићева књига *Од традиције до идентитета. Генеа националног питања босанских Муслимана*, први пут штампана 1974. године.³¹ Ипак, Камберовић за њега није употребио своје омиљене синтагме „градитељ нације“, „етнички подузетник“, „национални радник“ и сл. У одредници у *Хрватском биографском лексикону* прећутао је Хаџијахићеве службе 1941. и 1942. у „Поглавничком Повјереништву“ и „Главном равнатељству за промицбу“ у Сарајеву, те у „Великој жупи Сана и Лука“ у Бањалуци. Представио га је као сарадника партизанског покрета, не објаснивши зашто је после рата годинама био у немилости комунистичког

28 Husnija Kamberović, „Mustafa Imamović, Knjige i zbivanja. Sarajevo: Magistrat, 2008, 746 str.“, *Prilozi*, br. 37, 2008, 253–254;

29 Kamberović, „Sarajevska magla i tesličko-banjalučka „vedrina““, 234.

30 Husnija Kamberović, *Historiografija u Bosni i Hercegovini u službi politike*, (Zagreb: Srednja Europa, 2012), 20–23; Enver Redžić, „Istoriografija o „muslimanskoj naciji““, *Prilozi* 29 (2000), 233–244. Vidjeti i: Nada Kisić Kolanović, *Muslimani i hrvatski nacionalizam 1941.–1945.*, (Zagreb: Školska knjiga, 2009); *Čas sjećanja. Muhamed Hadžijahić (1918–1986): zbornik priloga sa skupa održanog 22. 6. 1996. godine u Sarajevu*, ur. Jasminko Mulaomerović, (Sarajevo: Preporod, 1997).

31 Muhamed Hažijahić, *Od tradicije do identiteta. Geneza nacionalnog pitanja bosanskih Muslimana*, (Zagreb: Islamska zajednica Zagreb, 1990).

режима и које гријехе је окајавао у руднику Раша (Истра).³² Очито, по Камберовићу, заслуге Хаџијахића за „нашу историографију“ и за „нашу ствар“ вриједне су прања биографије и замагљивања границе између фашизма и антифашизма.³³

Мухамед Хаџијахић и Мустафа Имамовић су по образовању били правници. Камберовићев однос према њиховом тумачењу историје, као и оном Међународног кривичног суда за бившу Југославију у Хагу, намеће питање: због чега постоје историчари и историографија ако правници „прецизно“ пишу историју? Наиме, Камберовић тврди да је „Међународни суд у Хагу прецизно окарактеризирао шта се десило у Сребреници и какав статус Сарајева је био током рата 1992–1995. године“ и да су недопустива другачија разумијевања и карактерисања тих збивања.³⁴

Проблематичност Камберовићевог односа према псеудонауци показује и чињеница да је у књизи *Хисториографија у Босни и Херцеговини у служби политике* од 186 страница посветио свега пет реченица „Босанској долини пирамида“, свјетски познатом псеудонаучном пројекту.³⁵ Он, професор Универзитета у Сарајеву, покушава у полемици релативизовати чињеницу да је заговорник „алтернативне науке“ Семир Османагић сарајевско „академско чудо“ (не „чедо“ како погрешно цитира) јер је одбранио докторску дисертацију на истом универзитету.³⁶ Камберовић и Стојановићева нису спремни да сагледају Османагићев псеудонаучни пројекат и друге драстичне примјере политизације и митологизације бошњачког историјског наратива као комплексне друштвене феномене у функцији идеологије и политике. Затварају очи пред улогама које у овим примјерима имају: бошњачке политичке вође, вјерски поглавари, „високи

32 Husnija Kamberović, „Hažijahić, Muhamed“, *Hrvatski biografski leksikon*, 2002, datum pristupa 28. 12. 2020, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7060>

33 „Ревизионистичким поступком из историје су избачене научном методологијом утврђене чињенице, а у њу унете оне за које нема подлоге у историјским изворима. Тиме се у нашим друштвима бришу јасне моралне координате, губи се граница између фашизма и антифашизма и ствара опасност да се злочини попут оних из прошлости понове.“ „Odbranimo istoriju – deklaracija“, datum pristupa 3. 9. 2020, https://drive.google.com/drive/folders/1-DQ8edN-TS3W5_hhJTWYSkhrP515F_Xh

34 Kamberović, „Sarajevska magla i teslićko-banjalučka „vedrina““, 233, 240.

35 Kamberović, *Historiografija u Bosni i Hercegovini u službi politike*, 71–72.

36 Видјети поглавље „У земљи академских чуда“ у књизи: Zoran Milutinović, *Bitka za prošlost. Ivo Andrić i bošnjački nacionalizam*, (Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2018), 109–195.

представници међународне заједнице“;³⁷ јавне личности, „невлади-не“ организације, мас-медији, ваннаучна историографија, универзитети, настава историје...

Камберовић не види ништа драматично у раширености историјског ревизионизма, виктимологије и србофобије у настави историје у Кантону Сарајево.³⁸ Он све релативизује ријечима да су „програми и уџбеници за наставу историје у Босни и Херцеговини, као и у осталим постјугословенским земљама, лоши“. Унитарна и централизована БиХ, као основни циљ бошњачке националне идеологије и политике, излази на видјело у Камберовићевој реченици: „Нажалост, школски систем у Босни и Херцеговини је разбијен, наставни програми су етницизирани, под великим су утицајем сусједних земаља, уџбеници су често исполитизирани.“³⁹

„Таблоидна историја“

Хуснија Камберовић је успио оспорити једно слово мога чланка: насеље у коме се налази школа „Мустафа Бусулачић“ зове се Доброшевићи, а не Добрашевићи.⁴⁰ Садржај његове и полемике Стојановићеве углавном чине: произвољна мишљења, релативизовања, прећуткивања, дописивања чланка, прикривања „података који се не уклапају у политички пожељну слику“, неосноване и(ли) контрадикторне тврдње, етикетирања, теорије завјере...⁴¹ Такви садржаји нису примјерени страницама научног часописа.

Наслови у таблоидима су често бомбастични и мрачни. Такав је први дио наслова рада Дубравке Стојановић „Скинути капе и ћутати“. У другом дијелу наслова („Поводом текста „Историја и национални идентитет у сарајевској магли: Примјери политизације и ми-

37 Ради се о установи која је предвиђена Дејтонским мировним уговором. Подршку Семиру Османгићу су давали „високи представници“ Кристијан Шварцшилинг и Валентин Инцко.

38 Видјети: Dragiša D. Vasić, „Savremena nacionalna istorija u bošnjačkim udžbenicima za osnovnu i srednje škole“, *Istorija 20. veka* 1/2021, 215-232.

39 Kamberović, „Sarajevska magla i tesličko-banjalučka ‚vedrina‘“, 234.

40 *Исто*, 231.

41 У декларацији „Одбранимо историју“ као злоупотребе историје наводе се и: „манипулисање историјским чињеницама ради постизања задатог политичког циља“, оградавање историје етничким границама, „затварање у уске оквире манипулација историјском науком“, „заборављање“. „Odbranimo istoriju – deklaracija“, datum pristupa 3. 9. 2020, https://drive.google.com/drive/folders/1-DQ8edN-TS3W5_hhJTWYskhrP515F_Xh

тологизације бошњачког историјског наратива ‘ Драгише Васића’) она је погрешно написала име аутора, тако да читаоци стичу утисак да је предмет критике „текст“ познате личности културне и политичке историје Срба прве половине XX вијека.

У чланку сам писао о сегментима трећег *History Festa* који су брутално исполитизовани, а Стојановићева и Камберовић су ми приписали обрачун са читавим фестивалом, као и са претходна два.⁴² Наравно, за сваку похвалу је организовање фестивала историје са низом активности, великим бројем учесника, афирмисањем научног дијалога и медијском промоцијом науке.

Дубравка Стојановић помиње „писмо бањалучких историчара којим је забрањено гостовање овог фестивала у Бања Луци“.⁴³ Наравно да историчари немају моћ забране јавних наступа. Фестивалске манифестације су одржане, што подразумемијева да нису забрањене. Поменути историчари су протествовали против најаве бруталне злоупотребе историје у политичке сврхе у Народном позоришту Републике Српске. Разлог да се пише о цензури и забрани представља захтјев Стојановићеве за „озбиљну прераду“ мог чланка, иако члан редакције часописа поменут у неком раду не би требало да учествује у одлучивању о његовом прихватању. Да је тиме покушала, заправо, спријечити објављивање чланка, указује број и садржај замјерки изнијетих у полемици.⁴⁴ Цензура и забране, „утврђивање своје одговорности“ и извињавање „другарицама и друговима“ због „небудности“ у борби против „негативних појава“, а нарочито ако се у њима привиђа „великосрпски национализам“ и „разбијање братства и јединства“, обиљежје су времена у којем су комунистичка идеологија и политика имале „монопол на истину“.⁴⁵

Неоснована је и тврдња Стојановићеве да сам напустио тему рада у његовом посљедњем одјељку прешавши „на отворен обрачун са делом историчара из Србије који су 2019. учествовали на *History*

42 Стојановић, „Скинути капе и ћутати“, 218; Kamberović, „Sarajevska magla i tesličko-banjalučka vedrina“, 240.

43 Стојановић, „Скинути капе и ћутати“, 221.

44 Видјети: *Исто*, 209, 219–220.

45 Видјети: *Bela knjiga – 1984: obračun sa „kulturnom kontrarevolucijom“ u SFRJ*, priredili Kosta Nikolić, Srđan Cvetković, Đoko Tripković, (Beograd: JP Službeni glasnik, Institut za savremenu istoriju, 2010); Radina Vučetić, *Monopol na istinu. Partija, kultura i cenzura u Srbiji šezdesetih i seamdesetih godina XX veka*, (Beograd: Clio, 2016).

*Festu*⁴⁶. Шта имају заједничко, сем бављења историјом, Латинка Перовић, Соња Бисерко, Дубравка Стојановић и Миливој Бешлин, као најпознатији међу учесницима из Србије? Којој идеологији они припадају? У чему је та идеологија подударна са бошњачком националном идеологијом и политиком? Какав је њихов однос према Српској? Зашто на трећи *History Fest* нису из Србије позвани академици и други специјалисти за теме фестивала? Јасне одговоре на постављена питања дају: Бешлинов ревизионистички текст, учешће Бешлина и Стојановићеве на округлом столу о историјском ревизионизму у Бањалуци и полемике Стојановићеве и Камберовића.

Камберовић је писао о спорним радњама трећег *History Festa* у новинама и на порталима непосредно након његовог одржавања, а потом и у раду „Хисторичари као национални радници и политизација историографске сцене у Босни и Херцеговини“.⁴⁷ Он се у полемици жали што је „присиљен“ поновити оно што је „раније о томе писао“.⁴⁸ Међутим, разлике између Камберовићевих текстова о гостовању *History Festa* у Бањалуци су бројне. У тексту „Хисторичари као национални радници...“ пише да је у протестном писму Студијског програма историје са Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци једино тачно, и то дјелимично, да на фестивалу није било истакнутих политичара из Србије као свједока слома комунизма и Југославије, док у полемици додаје да је тачно да је у програму фестивала изостављена Република Српска из званичног назива позоришта.⁴⁹ У првом тексту пише: „Не желим откривати разлоге због којих је др. Борисав Јовић одлучио да не дође на *History Fest*. То може учинити само он, а не ја.“ У полемици пише детаљно о тим разлозима.⁵⁰ Тешко је утврдити кога је Камберовић у неуспјелој потрази за

46 Стојановић, „Скинути капе и ђутати“, 218.

47 S. Degirmendžić, „Kamberović: Želimo se suprotstaviti bujanju historijskog revizionizma“, 30. 5. 2019, datum pristupa 1. 6. 2019, <https://avaz.ba/vijesti/bih/488984/kamberovic-zelimo-se-suprotstaviti-bujanju-historijskog-revizionizma>; Husnija Kamberović, „Historiografija, nacionalizam i politička manipulacija“, 18. 6. 2019, datum pristupa 29. 6. 2019, https://ba.boell.org/bs/2019/06/18/historiografija-nacionalizam-i-politicka-manipulacija?utm_source=website&utm_medium=twitter; Husnija Kamberović, „Historičari kao nacionalni radnici i politizacija historiografske scene u Bosni i Hercegovini“, *Ogledi o historiografiji i nacionalizmu u jugoistočnoj Evropi*, ur. Amir Duranović, (Sarajevo: Udruženje za modernu historiju, 2019), 159.

48 Kamberović, „Sarajevska magla i tesličko-banjalučka, vedrina“, 235.

49 Kamberović, „Historičari kao nacionalni radnici“, 161; Kamberović, „Sarajevska magla i tesličko-banjalučka, vedrina“, 235.

50 Kamberović, „Historičari kao nacionalni radnici“, 161; Kamberović, „Sarajevska magla i tesličko-banjalučka, vedrina“, 238–239.

подобним историчарем позивао из Српске на трећи фестивал, јер на разним странама помиње једног историчара, два и више њих.⁵¹

Којем Камберовићу вјеровати: оном који у полемици тврди да у БиХ постоје историографски центри у Сарајеву, Тузли, Мостару, Бањалуци⁵² или пак оном који у ранијем интервјуу часопису *Бехар* као историографско средиште издваја Сарајево и хвали напредак историографије у бошњачком дијелу Федерације БиХ (поименице помиње Тузлу), те наставља: „Неки други ‚центри‘ се више ослањају на историографске центре у Београду и Загребу, умишљајући себи да ће се тиме и они сами развити у неке значајније центре историографије. На њих би се евентуално могла примјенити она прича о тачки која је жељела постати нешто велико и почела се напухивати и постала велика нула“?⁵³

Стојановићева и Камберовић у реакцији историчара са Универзитета у Бањој Луци на политизацију историје, као и у мом чланку виде завјеру. Као аутор критикованог „текста“ ја сам, по Камберовићу, „ваљда, дјелић“ завјереничке „групе“, а у „позadini је, ипак, неко други“.⁵⁴ По Стојановићевој, мој рад је „нека врста дојаве сумњивих историчара ‚централи у Београду‘ или ‚коме-већ-треба“.⁵⁵ Аргументовање тврдњи није одлика „таблоидне историје“.

„Чувари капије“ бошњачке историографије

Чланак на који су се окомили Стојановићева и Камберовић почиње реченицом: „Историја доприноси, између осталог, обликовању, учвршћењу и његовању националног идентитета.“⁵⁶ Чувени историчар Ерик Хобсбаум је писао да су „националну“ традицију у Њемачкој, након уједињења у XIX вијеку, симболизовала три имена: Бизмарк, Вилхелм I и Седан. Култови „очева нације“ су имали важну улогу у

51 Kamberović, „Historičari kao nacionalni radnici“, 160; Kamberović, „Sarajevska magla i tesličko-banjalučka ‚vedrina““, 235, 240.

52 Kamberović, „Sarajevska magla i tesličko-banjalučka ‚vedrina““, 229.

53 Husnija Kamberović, „Historiografska scena u Bosni i Hercegovini prepuna je politikanata i umišljenih veličina“, razgovarao Filip Mursal Begović, *Behar*, god. XIII, br. 113, (Zagreb), 2013, 71.

54 Kamberović, „Sarajevska magla i tesličko-banjalučka ‚vedrina““, 240.

55 Исто, 219.

56 Драгиша Д. Васић, „Историја и национални идентитет у сарајевској магли: примјери политизације и митологизације бошњачког историјског наратива“, *Токови историје* 2/2020, 209.

конституисању америчких држава.⁵⁷ „Очеви бошњачке нације“ су свакако и Хусеин-капетан Градашчевић, Мехмед Спахо и Џемал Биједић, чије биографије је написао Хуснија Камберовић. Такође, Камберовићева књига произишла из дисертације, *Беговски земљишни посједи у Босни и Херцеговини 1878.–1918. године*, са мотом „У име Бога, Милостивог, Самилосног“, допринос је учвршћењу бошњачког идентитета. Знајући ово, апсурдна је његова тврдња у полемици: „Ја само желим остати професионални историчар, а не градитељ националног идентитета.“⁵⁸ Апсурдно је и Камберовићево негирање постојања бошњачке историографије. Тврди он да „не постоји ни бошњачка, ни српска, ни хрватска, ни босанскохерцеговачка историографија, али постоје бројни историчари“ и „историографски центри“.⁵⁹ Непосредно после гостовања *History Festa* у Бањалуци писао је другачије: „историографија у Босни и Херцеговини већ дуго је поцијепана по националним шавовима“.⁶⁰ Потом је у раду „Историчари као национални радници...“ изостанак квалитетних научних остварења поводом стогодишњице избијања Првог свјетског рата објаснио: „Из простог разлога јер су овдје историографије, највећим дијелом, националне дисциплине“.⁶¹ У једном ранијем тексту писао је: „Наша историографија је после Крешевљаковића и Хаџијахића имала Имамовића. Питање је шта имамо сада.“⁶² Намеће се питање: чија је „наша историографија“ Хусније Камберовића? Одговор је лак: бошњачка, а он је преваходно бошњачки историчар.

„Босанско-херцеговачка историографија“ постоји у полемици Стојановићеве, али се и ту тврди да никако не може постојати бошњачка историографија. Стојановићева и Камберовић су из теме чланка – драстични примјери политизације и митологизације бошњачког историјског наратива – извукли само историографију. Тако Стојановићева тврди да је чланак „преглед босанско-херцеговач-

57 Erik Hobsbom, „Masovna proizvodnja tradicija“, *Izmišljanje tradicije*, ur. Erik Hobsbom, Terens Rejndžer, (Beograd: Biblioteka XX vek, 2002), 397, 403, 407.

58 Kamberović, „Sarajevska magla i teslićko-banjalučka, vedrina“, 233.

59 *Исто*, 229.

60 Husnija Kamberović, „Historiografija, nacionalizam i politička manipulacija“, 18. 9. 2019, datum pristupa 29. 6. 2019, https://ba.boell.org/bs/2019/06/18/historiografija-nacionalizam-i-politickamanipulacija?utm_source=website&utm_medium=twitter

61 Kamberović, „Historičari kao nacionalni radnici“, 152.

62 „Profesor Mustafa Imamović – naučnik neponovljivog smisla za sinteze“, 22. 2. 2019, datum pristupa 30. 12. 2019, <https://husnijakamberovic788461939.wordpress.com/2019/01/23/mustafa-imamovic-naucnik-neponovljivog-smisla-za-sinteze/>

ке историографије“,⁶³ потпуно занемаривши остале факторе који у једном друштву стварају, одржавају и мијењају историјски наратив.

Камберовић је прекрајао апстракт мог чланка ради одбране бошњачке историографије, за коју тврди да не постоји, од мене, који је нисам ни напао. „Овај рад Драгише Д. Васића“, пише он, „у којем се на почетку конструирана ‚бошњачка историографија‘ оптужује да ,потенцира непријатељство према сусједима, посебно према Србима‘, није ништа друго до политичко етикетирање. Тај рад заправо, потенцира мржњу. Мржњу према хисторијској науци.“⁶⁴ Реченица у апстракт у мога рада чије посљедње ријечи цитира Камберовић гласи да идеологија и политика, а не бошњачка историографија, „потенцира непријатељство према сусједима, нарочито према Србима“.⁶⁵

Дубравка Стојановић слабо познаје тему чланка који критикује. Упадљиво је да се она бави углавном теоријским оквиром теме наводећи десетине наслова из библиографија теорија национализма и културе сјећања, а ниједан рад о политизацији и митологизацији бошњачког историјског наратива и изградњи бошњачког националног идентитета. Географским оквиром БиХ, тачније Бањалуке, бави се један рад који је навела, онај Шушничин. Она пише да се у моме чланку као „историчари који се супротстављају махинацијама са прошлoшћу помињу и цитирају радови Хусније Камберовића, Тарика Хаверића, Енвера Реџића, Амира Дурановића, Дубравка Ловреновића, Ненада Величковића, Зорана Милутиновића“.⁶⁶ Није истина да се у раду било гдје цитирају радови Дурановића. Није тачно да су Хаверић, Величковић и Милутиновић историчари.

Цитирана реченица открива да Дубравка Стојановић са Камберовићевих „врхова свјетске историографије“ слабо разазнаје Босну и Херцеговину. То је не спречава да већ у сљедећој реченици из ње изведе далекосежан закључак: „Тиме сам Васић руши суштинску тезу свог текста, ону о постојању бошњачке историографије као монолитне и хомогене, читаве упрегнуте у само један, политички циљ.“⁶⁷ Нигдје у мом чланку не постоји таква теза. Ја сам анализирао четири драстична примјера политизације и митологизације бошњачког историјског наратива, од којих у два („Босанска долина пирамида“

63 Стојановић, „Скинути капе и ћутати“, 210.

64 Kamberović, „Sarajevska magla i teslićko-banjalučka ‚vedrina““, 230.

65 Васић, „Историја и национални идентитет у сарајевској магли“, 209.

66 Стојановић, „Скинути капе и ћутати“, 213.

67 Исто, 213.

и „Брани ли Валтер Сарајево?“) историографија има великим дијелом позитивну, мада споредну улогу.

Стојановићева дописивање мога чланка користи и у другој битној тези полемике, по којој је „основна поставка овог рада и његов нескривени циљ да се докаже да само Бошњаци злоупотребљавају историју ради остварења политичких циљева“.⁶⁸ Превића да је међу првим реченицама мога рада и ова: „Политизација и митологизација историје у наше вријеме посебно је изражена у историјским наративима нација и држава неочврслог идентитета.“ Дакле, политизује се и митологизује свуда, али посебно у наративима поменутих нација и држава (Сјеверна Македонија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Украјина). Како би поткријепила своју произвољну тезу, Стојановићева је манипулисала цитатом из претходног пасуса на следећи начин: „Већ у уводном делу чланка, на месту иначе одређеном за теоријско позиционирање аутора налази се констатација да је „политизација присутна у историјским наративима нација и држава **неочврслог** (нагласила Д. С.) идентитета“.“⁶⁹ Иза ријечи „политизација“ Стојановићева није ставила обавезне три тачке, а у цитату је изоставила ријеч „посебно“ тиме битно искрививши његов смисао.

Стојановићева је у криво цитираној реченици масним словима истакла ријеч „неочврслог“. Приписала ми је да сам употребом те ријечи „девалвирао цијели свој рад“ јер сам тиме прешао са конструктивистичке на примордијалистичку или есенцијалистичку теорију нације.⁷⁰ Заиста, недопустиво је коришћење час једне, час друге теорије у научном третирању једног предмета. Али, видјели смо и до сада да закључивање Стојановићеве није поуздано. Када је већ прилагођавала моје реченице својим тезама, чудно је што придјев „неочврсли“ није замијенила придјевом „неокамењени“ па би њен закључак изгледао основано. Иначе, национални идентитети нису окамењени, али и нису истог нивоа изграђености или очврслости (обликованости, стабилности). Када су у питању јужнословенске нације, процеси изградње националних идентитета Македонаца, Бошњака и Црногораца каснили су у односу на изградњу националних идентитета Срба, Бугара, Хрвата и Словенаца.⁷¹ Да су неочврслији

68 Исто, 217.

69 Исто, 210.

70 Исто.

71 Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790–1918*, 1–2, (Београд: Просвета, 1918); Милорад Екмечић, „Национални идентитет, синтетичке нације и будућ-

идентитети три млађе нације у односу на остале и да су сходно томе подложнији политизацији и митологизацији историјских наратива, толико је очигледно да не захтијева подробније објашњење.⁷² На то указују и примјери које сам у чланку обрадио. Али, Стојановићева види у њима оно чега нема и склона је релативизовању. Из њеног излагања произилази да су сви процеси изградње националног идентитета идентични: сви подједнако „злоупотребљавају историју ради остварења политичких циљева“, па „у бошњачком случају нема ничег посебног и необичног“.⁷³

Историографија јесте плурална. Стога сам писао у чланку да у БиХ постоје три доминантне историографије. Унутар бошњачке, хрватске и српске историографије у БиХ доминантна су истраживања тема из историје властитог народа, засебни су студијски одсједи, научни скупови, монографска, уџбеничка и периодична издања, професионална удружења итд. У БиХ доминирају три историјске свијести и то не од јуче. Иво Андрић описује да су удубине узводно од Ћуприје на Дрини за српску дјецу биле стопе Шарца Марка Краљевића, а за „турску децу“ трагови „крилате бедевие“ Алије Ђерзелеза. „Они се о томе и не препиру“, пише врсни познавалац Босне, „толико су и једни и други убеђени у тачност свога веровања. И нема примера да је икад ико успео да кога разувери или да је ко променио своје мишљење.“⁷⁴ Од тада је много воде Дрином протекло, али Андрићев опис подијељености историјских свијести и наратива, као и њихове митологизованости, дјелује савремено. Данас се ти наративи у БиХ називају историјским, хисторијским и повијесним, језике они који њима говоре именују српским, босанским и хрватским, а „турска деца“ су бошњачка. Негирање очигледног постојања националних историјских наратива и националних историографија у име „наше“ или „босанско-херцеговачке историографије“ нема везе са науком већ је у функцији идеологија и политика које за циљ имају унитарну и централизовану Босну и Херцеговину.

ност демократије“, у: Милорад Екмечић, *Дијалог прошлости и садашњости. Зборник радова*, (Београд: ЈП Службени гласник, 2002), 19–74.

72 Ернест Гелнер, вјероватно најцитиранији теоретичар нације, пише: „Мртве је језике могуће оживјети, обичаје измислити, посве измишљене давне чисте вриједности поново устоличити“. Он издваја „најнасилнију фазу национализма“, као и фазу „смањења оштрине националистичког жара“. Ernest Gelner, *Nacija i nacionalizam*, (Zagreb: Politička kultura, 1998), 76, 131, 134.

73 Стојановић, „Скинути капе и ћутати“, 216, 217.

74 Ivo Andrić, *Na Drini ćuprija*, у: Andrić, *Romani*, (Beograd: Laguna, 2014), 326.

Резиме

Хуснија Камберовић и Дубравка Стојановић „празновали су историографију“ 2019. године на трећем *History Festu* у сали Гази Хусрев-бега у Бошњачком институту у Сарајеву. Запутили су се, потом, у Бањалуку, у Народно позориште Републике Српске на његову Сцену „Петар Кочић“, скративши их у фестивалском програму за по двије посљедње ријечи, да дискутују о теми „хисториографија претходница и/или сљедбеница“ политике и идеологије. Годину после, са гњевом и пристрасношћу на страницама *Токова историје* обрушили су се на чланак о примјерима политизације и митологизације бошњачког историјског наратива. Из тог наратива истргли су бошњачку историографију, тврдећи да она не постоји. Тако непостојећу, пркосећи логици, конструисали су је као „монолитну и хомогену“ и упрегли у „само један, политички циљ“, да би је онда својски бранили, и то Дубравка Стојановић од Драгише Васића, а Хуснија Камберовић од Драгише Д. Васића, који је није ни напао. Притом су демонстрирали злоупотребе историје које су исте године осудили у декларацији „Одбранимо историју“. Жртвовавши научне принципе у име идеолошког и политичког циља „ентитет(и) мора(ју) умрети“ скинули су капе и нису ћутали.

Sources and Literature

- Andrić, Ivo. *Na Drini ćuprija*. U: Andrić, *Romani*. Beograd: Laguna, 2015.
- Andrić, Ivo. *Travnička hronika*. U: Andrić, *Romani*. Beograd: Laguna, 2015.
- Antonić, Slobodan. „Srpski autokolonijalni šovinisti su opsjednuti demonском mržnjom prema Srpskoj“, 17. 1. 2019. Datum pristupa 25. 4. 2019. <http://sveosrpskoj.com/komentari/antonic-srpski-kolonijalni-autosovinsti-su-opsjednuti-demonском-mrznjom-prema-srpskoj/> (cyrillic)
- *Bela knjiga – 1984: obračun sa „kulturnom kontrarevolucijom“ u SFRJ*, priredili Kosta Nikolić, Srđan Cvetković, Đoko Tripković. Beograd: JP Službeni glasnik, Institut za savremenu istoriju, 2010.
- Bešlin, Milivoj. „Sofijin izbor: dijete ili entitet“, 30. 12. 2018. Datum pristupa 6. 6. 2019. https://avangarda.ba/post/type-1/712/Sofijin_izbor:_dijete_ili_entitet
- *Čas sjećanja. Muhamed Hadžijahić (1918–1986): zbornik priloga sa skupa održanog 22. 6. 1996. godine u Sarajevu*, ur. Jasminko Mulaomerović. Sarajevo: Preporod, 1997.
- Ekmečić, Milorad, *Stvaranje Jugoslavije 1790–1918*, 1–2. Beograd: Prosveta, 1989. (cyrillic)

- Ekmečić, Milorad, „Nacionalni identitet, sintetičke nacije i budućnost demokratije“. U: Ekmečić, Milorad. *Dijalog prošlosti i sadašnjosti. Zbornik radova, 19–74*. Beograd: JP Službeni glasnik, 2002. (cyrillic)
- Gelner, Ernest. *Nacija i nacionalizam*. Zagreb: Politička kultura, 1998.
- „History Fest 2019 – program“, 20. 5. 2019. Datum pristupa 26. 5. 2019. https://issuu.com/umhis/docs/program_hfs_2019_bez_prepusta_2
- Hadžijahić, Muhamed. *Od tradicije do identiteta. Geneza nacionalnog pitanja bosanskih Mulimana*. Zagreb: Islamska zajednica Zagreb, 1990.
- Hobsbom, Erik. „Masovna proizvodnja tradicija“. *Izmišljanje tradicije*, ur. Erik Hobsbom, Terens Rejdžer, 383–488. Beograd: Biblioteka XX vek, 2002.
- Imamović, Mustafa. *Historija Bošnjaka*. Sarajevo: Bošnjačka zajednica kulture Preporod, 1997.
- Imamović, Mustafa. „Šta hoće SDA: ummu muslimana ili modernu državu?!“ *Dani*, br. 195, (Sarajevo), 2. 3. 2001.
- Kamberović, Husnija. *Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1918. godine*. Sarajevo: Naučnoistraživački institut „IBN SINA“, 2005.
- Kamberović, Husnija. „Mustafa Imamović, Knjige i zbivanja. Sarajevo: Magistrat, 2008, 746 str.“ *Prilozi*, br. 37, 2008.
- Kamberović, Husnija. *Historiografija u Bosni i Hercegovini u službi politike*. Zagreb: Srednja Europa, 2012.
- Kamberović, Husnija. „Historiografska scena u Bosni i Hercegovini prepuna je politikanata i umišljenih veličina“, razgovarao Filip Mursal Begović. *Behar*, god. XIII, br. 113, (Zagreb), 2013.
- Kamberović, Husnija. „Profesor Mustafa Imamović – naučnik neponovljivog smisla za sinteze“, 22. 2. 2019. Datum pristupa 30. 12. 2019. <https://husnijkamberovic788461939.wordpress.com/2019/01/23/mustafa-imamovic-naucnik-neponovljivog-smisla-za-sinteze/>
- Kamberović, Husnija. „Historičari kao nacionalni radnici i politizacija historiografske scene u Bosni i Hercegovini“. *Ogledi o historiografiji i nacionalizmu u jugoistočnoj Evropi*, ur. Amir Duranović, 149–170. Sarajevo: Udruženje za modernu historiju, 2019.
- Kamberović, Husnija. „Sarajevska magla i teslićko-banjalučka ‚vedrina‘: nenaučni stavovi u tekstu Dragiše D. Vasića o, bošnjačkom istorijskom narativu“. *Tokovi istorije* 3/2020, 227–243. doi: 10.31212/tokovi.2020.3.kam.227-243
- Kasapović, Mirjana. „Povijest, povijesni revizionizam i politika povijesti“. *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3, 2019, 939–960.
- Kisić Kolanović, Nada. *Muslimani i hrvatski nacionalizam 1941.–1945*. Zagreb: Školska knjiga, 2009.
- Milutinović, Zoran. *Bitka za prošlost. Ivo Andrić i bošnjački nacionalizam*. Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2018.
- Nora, Pierre. „Između sjećanja i povijesti“. *Diskrepancija*, sv. 8, br. 12, 2007, 135–165.

- „Odbranimo istoriju – deklaracija“. Datum pristupa 3. 9. 2020. https://drive.google.com/drive/folders/1-DQ8edN-TS3W5_hhJTWYskhrP515F_Xh
- Redžić, Enver. „Istoriografija o ‚muslimanskoj naciji‘“. *Prilozi*, br. 29, 2000, 233–244.
- Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica. *Žrtve Odbrambeno-otadžbinskog rata*. Banja Luka, 2019. (cyrillic)
- Stojanović, Dubravka. „Skinuti kape i ćutati. Povodom teksta ‚Istorija i nacionalni identitet u sarajevskoj magli: Primjeri politizacije i mitologizacije bošnjačkog istorijskog narativa‘ Dragiše Vasića“. *Tokovi istorije* 3/2020, 209–225. (cyrillic) doi: 10.31212/tokovi.2020.3.sto.209-225
- Todorova, Marija. *Dizanje prošlosti u vazduh. Ogledi o Balkanu i Istočnoj Evropi*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2010.
- Truhelka, Ćiro. *Studije o podrijetlu. Etnološka razmatranja iz Bosne i Hercegovine*. Zagreb: Matica hrvatska, 1941.
- Šamić, Midhat. *Kako nastaje naučno djelo. Uvođenje u metodologiju i tehniku naučnoistraživačkog rada – opšti principi*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, 1968.
- Šušnica, Srđan. *Pop-mitološko označavanje „naših“ ulic. Študija primera Banje Luke, Bosna in Hercegovina*. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Ljubljana, 2015.
- Vasić, Dragiša D. „Istorija i nacionalni identitet u sarajevskoj magli: primjeri politizacije i mitologizacije bošnjačkog istorijskog narativa“. *Tokovi istorije* 2/2020, 209–232. (cyrillic) doi: 10.31212/tokovi.2020.2.vas.209-232
- Vasić, Dragiša D. „Savremena nacionalna istorija u bošnjačkim udžbenicima za osnovnu i srednje škole“. *Istorija 20. veka* 1/2021, 215–232. doi: 10.29362/ist20veka.2021.1.vas.215-232
- Vučetić, Radina. *Monopol na istinu. Partija, kultura i cenzura u Srbiji šezdesetih i seamdesetih godina XX veka*. Beograd: Clio, 2016.

Summary

Dragiša D. Vasić

How and why “the declared defense of history” by Dubravka Stojanović and Husnija Kamberović collapsed

ABSTRACT: An article by Dragiša D. Vasić on drastic examples of the politicization and mythmaking of the Bosniak historical narrative, and polemical essays by Dubravka Stojanović and Husnija Kamberović were published in the journal *Tokovi istorije* in 2/2020 and 3/2020 issues. This paper analyzes the polemics in light of the declaration called “Defend History”, published in 2020 by a group of historians from the post-Yugoslav area, including Dubravka Stojanović and Husnija Kamberović. The paper demonstrates the pamphleteerist character of the declaration and numerous abuses of history, as well as its ideological and political background.

KEY WORDS: historical narrative, historiography, historical revisionism, polemics, pamphlet

Husnija Kamberović and Dubravka Stojanović celebrated historiography at the third *History Fest* held in the Gazi Husrev-beg hall of the Bosniak Institute in Sarajevo in 2019. After that, under the slogan “entity/entities must die” they went to “Petar Kočić” Stage of the National Theatre of Republika Srpska in Banja Luka to discuss “historiography as precursor and/or follower” of politics and ideology. A year later, trembling with anger and bias, on the pages of *Tokovi istorije* they bitterly denounced a paper discussing examples of politicization and mythmaking of the Bosniak historical narrative. They ripped Bosniak historiography out of that narrative, claiming it did not exist. They constructed this non-existent, illogical narrative as “monolithic and homogeneous” and subjected it to “a single, political goal”, only to subsequently defend it – Dubravka Stojanović defending it from Dragiša Vasić and Husnija Kamberović defending it from Dragiša D. Vasić, who had not even attacked it. They thus demonstrated the abuses of history which they denounced that same year in a declaration called “Defend History”. By sacrificing scholarly principles for ideological and political purposes formulated as “entity/entities must die”, they took their hats off and did not keep silent.